

Gök Kubbede Hoş Bir Seda: Anılarla Leonidas Asteris

A Pleasant Sound in the Sky: Leonidas Asteris with Memories

Diğdem Gezek Aksoy*

Görüş Makalesi / Position Paper

Öz

Makale, 1936’da Galata – İstanbul’da doğan Rum müzik sanatçısı Leonidas Asteris’in, yaşam öyküsüne dair, İstanbul Devlet Opera ve Balesi Solist Ses Sanatçısı ve Fener Rum Patrikhanesi Başmugannisi statüleriyle yaşama veda etmeden önceki olgunluk dönemi izlenimlerini; doğup büyüdüğü Pera kültürel ortamı ekseninde ve Fener’de sürdürdüğü meslek yaşamı, sanatçı kişiliği ve gençlere tavsiyeleri niteliğinde konu edinir. “Bizans dini müziğinde ‘İstanbul tavrı’: Fener Patrikhanesi ilahilerinin melodik, ritmik ve modal yönden analizi” başlıklı, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamlanmış ve henüz yayımlanmamış bir yüksek lisans tezi olan çalışmanın araştırmacısı tarafından, Leonidas Asteris ile gerçekleştirdiği çalışma sürecinin anılarına da yer verilerek yazılmıştır. Asteris’in yaşam öyküsü ve profesyonel alanı hakkında yapılabilecek olan araştırmalara kaynaklık etmeyi amaçlar. Müzikbilimsel araştırma örneklerini anı anlatımı yöntemiyle içeriklendiren makale, müzik araştırmacıları için Bizans ve Rum dinî müzikleri konusunda referans verirken, Asteris’in yaşadığı süreç olan 1936-2024 arasında, İstanbul’un kültürel ve sosyolojik yaşamının hızla daha karmaşık bir yapıya büründüğü ve değişime uğradığı sonucuna da götürmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Leonidas Asteris, Bizans - Rum Müziği, Opera*

Abstract

The article includes the impressions of the life story of the Greek music artist Leonidas Asteris, who was born in Galata - Istanbul in 1936, and his mature period before he passed away as the Soloist Voice Artist of the Istanbul State Opera and Ballet and the Chief Muganni of the Fener Greek Patriarchate; His professional life revolves around the cultural environment in which he was born and raised, his artistic personality, and his advice to young people. Researcher of the study titled "'Istanbul attitude' in Byzantine religious music: melodic, rhythmic and modal analysis of Fener Patriarchate hymns", which is an unpublished master's thesis completed within Başkent University, Social Sciences Institute. It was written by including the memories of his working process with Leonidas Asteris. The article, which includes musicological research examples with memoir narration and method, provides references for music researchers about Byzantine and Greek religious music, and also leads to the conclusion that the cultural and sociological life of Istanbul rapidly took on a more complex structure and changed during the period in which Asteris lived, between 1936 and 2024.

Keywords: *Leonidas Asteris, Byzantine - Greek Music, Opera*

* Diğdem GEZEK AKSOY – Müzikolog
gezekdigdem@hotmail.com
ORCID: 0009-0009-0416-3847

Giriş

2025 yılının başlamasına günler kala bir yıldız kaydı müzik sanatının semalarından. Doğu ve Batı müziğini benliğinde özümseyerek ülkemiz topraklarında; yıllarca başarıyla icra eden, 1936 yılında İstanbul'da, Galata'da başlayan yaşamını hem solistliğe hem öğretmeye adanmış İDOB Emekli Tenor Sanatçısı ve bir Baş muganni Leonidas Asteris, takvimler 4 Aralık 2024 tarihini gösterdiğinde aramızdan ayrıldı.

Yaklaşık on yıl önce, İstanbul'da bir hastanede başlayan istirahati ömrünün -kendisini sevdikleriyle ne ayıran ne birleştiren- en sessiz dönemiydi ve 2024'ün sonlarına dek süren bu süreçte zihinlerimizdeki varlığı somut ve soyut arasında bir imgeydi. Sanatın sahnesindeki gür sesi, yaşamın sahnesini terk ederken en kısık sesli nüansları icra etmekteydi.

Cumhuriyet'imizin Yüzüncü Yılı'na yakın takvim yaşı ve yaklaşık yarısı kadar da kariyer yaşı vardı. Opera müziği ve dinî müzik olmak üzere iki farklı kimlikteki icracılığını- aynı ömre sığdırarak; dünya müzik mirasına katkıda bulunan saygıdeğer Leonidas Asteris, başarılarının evrensel kriterlerde takdirini hayattayken almış nadir sanatçılardan. Maneviyatı; yaşama iradesine güç katan sanata duyduğu saygı, özsaygısı, dünyevi hayatta bir iz bırakma gayesi takdire şayandı.

Galata'dan Fener'e Bir Yaşam

Doğup büyüdüğü Galata ve Beyoğlu'ndaki kültürel hareketlilik temel müzik kültürünü edindiği ortamları da sunmuştu yaşamına. Sanat alanında üretkenliği ve dünya görüşünün biçimlenmesinde kendi gençliği döneminde daha çok 'Pera' olarak söylenen Beyoğlu kültürü etkendi. Bizans'tan süregelen bir gelenekle Rumca 'da öte yaka - karşı yaka anlamına gelen Pera -Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan köprüsü üzerinde İstanbul'un sosyolojik, ekonomik, kültürel ve kentsel değişiminin izlerini taşımaktaydı. Yaşamının ilerleyen yıllarında sanatçı Leonidas Asteris'in kariyeri farklı kültürlerden okullar, hastaneler, hayır kurumları ve mimari yapılarıyla İstanbul yaşamına zengin bir çeşitlilik sunan bu zemin üzerinde şekillendi. Yaşadığı dönemde Fener de İstanbul'un Rum nüfusa sahip büyük semtlerindendi ve Asteris'i anarken, yaşamının Boğaziçi muhitlerinde de bir dönem süren yılları beraberinde Pera ve Fener kültürü öne çıkacaktı.

Opera ve Dînî Müzikte İki Kimlik: Tenorluk ve Baş Mugannilik

Kendisi hakkında, ‘Operada ünlü bir tenor ve Bizans Müziği’nin en prestijli uygulayıcılarından’ olduğunu yazan kaynaklar ve basın haberleri karşısında kendi tabiriyle “çok mütehassis” olurdu.

Ne mutlu ki bu gururu dünya gözüyle yaşaması için, öğrencileri ve mesai arkadaşları her daim emek verdiler. Kendisinin kariyer yıllarını kutlayan resepsiyonlar, yaşam öyküsüne yer veren belgeseller, görkemli sesini yakından duymak adına kendisinin solistliği onuruna düzenlenen nice organizasyon; varlığına teşekkür eden birer sunu gibi ve kendisi hayattayken takdim edilmişti.

Görsel 1. Stavro Asteris tarafından günümüze dek korunmuş olan 1988 yılına ait bir gazete haberi.

Müziğinde Bizans İzleri

Kendisiyle, tanışmama vesile olan 2003 akademik yılında, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimi Ana Bilim Dalı Öğretim Görevlisi Dr. İ. Lütü Erol’un referansıyla ‘Bizans Müziği’nde İstanbul Tavrı’ konulu bir alan araştırması sayfası açılmıştı yaşamıma. Anadolu müzik mirasında Bizans’ın izleri, Bizans müziğinin ortaya çıkışındaki ilk kimliğin dini oluşuna; İstanbul’un tarihi ve coğrafi konumu da böylesi bir çalışmayı Fener Patrikhanesi’nde icra edilmekte olan müziğin Bizans müziğinin uzantısı olduğu yaklaşımına götürmekteydi. Yüksek lisans tezim için belirlediğimiz bu konuda Leonidas Asteris adı en

önemli kaynaktı.

Leonidas Asteris: Bizans Dini Müziği'nin Günümüze Uzanan Repertuvarını Temsil Eden Bir Kültür Elçisi

Dünya çapındaki bu saygın ismin 1986 itibarıyla Baş muganni olarak görev yaptığı makamında kendisini ziyaret edip 'kaynak kişiliğini' talep ettiğim ilk günden ve çalışmayı mezuniyetle tamamladıktan sonra ömrünün son gününe dek sağlık durumundan haberdar kalacağım aklıma gelmezdi oysa. Alan araştırmamın evreni bizi kendisinin profesyonel alanına ait bilgilerle gidilecek müzik bilimsel bir yola çıkarmış, yolun devamına öğretileriyle dolu izdüşümlerinin eşlik edeceği kadar anı biriktirmiştik.

Leonidas Asteris, bilgiyi yaşamının ön planında tutar ve bilgiyi aktaranları birer kültür elçisi olarak görürdü. Profesyonel alanına dahil bildiklerini aktarmak, onun yaşamın sahnesinde üstlendiği roldü adeta. Kendisinin uzmanlığını danışan projeleri memnuniyetle anardı. Dr. Gönül Paçacı Tunçay ve Evin İlyasoğlu ile gerçekleştirdiği çalışmalar ve Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde akustik ile ilgili yaptığı çalışmalar keyifle yer aldığını belirttiği başlıca proje anıları arasındaydı. Kendisiyle çalışılmış her proje kültür mirasımıza atılmış imzalara dönüşürdü. 2010 Avrupa Kültür Başkenti kapsamında çekilen bir belgeseldeki konuşmasında, kültürel değerlerin geleceğe aktarılmasının önemini bizzat vurgulamaktaydı.

Yakın çevresinden, birlikte çalışmaktan büyük memnuniyet duyduğu Ses sanatçısı ve akademisyen müzik araştırmacısı Dr. Gönül Paçacı Tunçay'ın yönetimindeki OMAR¹ tarafından "*Ulusumuzun geçmişinde önemli yer tutan farklı din ve etnisiteye mensup toplumlardan Ortodoks Rum Cemaati'nin mümtaz üyelerinden*" ibaresiyle anılan Leonidas Asteris, (İ.Ü. OMAR, 2020) salt müzik sanatının detaylarına, tarihçesine vakıf olmanın çok ötesinde; Anadolu'nun, İstanbul'un geçmişten günümüze toplumsal hafızasına hakim anıtsal bir bilgeydi.

"İstanbul'un fethi, 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından değil, Batılılar tarafından gerçekleştirilseydi, geriye Bizans müzik kültürüne ait hiçbir şey kalmayacaktı. Fatih, Fener Patrikhanesi'nde Bizans Müziği'nin icra edilmesine imkân tanıyarak, Fener Patrikhanesi'nin bu müziğin merkezi olarak kalmasını sağladı" (Gezek, 2006: 88)

¹ İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı olarak çalışan Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Bu cümleleri, kendisini patrikhanede ziyaret ettiğim ilk günde yaptığımız görüşmenin, bir misafiri karşılarcasına özenli anlatımlarındandı.

Asteris'in, icracılığını sürdürdüğü birçok platformda, sosyal kimliklerini yakından izleme imkânı bulmuştum. Dünyanın dört bir yanından Fener'e patrikhaneye gelerek kendisini dinleyenlerin heyecanına tanık olmak, ileride müzik tarihi sayfalarına yazılacak tarihî bilgileri yaşanırken yerinde görmektir. Böylesine farklı bir etnik tabloya -bir müzik tarihi araştırması sürecinde- fotografik olarak bakmaktı yaptığım. Asteris, dini müzik icracılığının ve Batı Müziği opera solistliğinin teknik farklılıklarına ne kadar hâkim ve kültürlerine dair ne kadar objektifse; aile yaşamında bir mübadil kültür mevcut olduğundan, toplumsal yaşayışların farklılıklarına dair de bir o kadar objektif, saygılı ve adildi. Benim araştırma sürecimi hassasiyetle organize etmiş ve çok iyi yönetmişti.

Görsel 2. Leonidas Asteris'in bir fotoğrafı.

İcra ettiği müziği yerinde dinlemek araştırma yöntemlerime dahildi ve süreçte Pazar günlerimin odağında; Baş muganni Asteris ve yönettiği korolar vardı. Evrene silinmeyecek ses izleri bırakıyorlardı sistematik biçimde. Karşılıklı platformlarda, yöneticileri ile yerleşik iki korodan oluşan bu ataerkil hiyerarşik yapıda takip edilen müzik yazısı bir uzmanlık alanıydı. Eserlerin -bu ülkede yaşamakla belki doğuştan aşına olduğum- makamsal yapılarıdaki ses örgüsü de başka bir uzmanlık alanıydı. İcra sırasında koristlerin akışı takipleri ve hocaları Asteris'i takiplerindeki göz temasları ise dikkatimi ayrıca çeken boyutlardı. Ulvi bir iletişim ağı içindelerdi müzik icra ederken. Koroya çocukluk yaşlarında, yanında meşk ederek başlayan öğrencileri kendisinden icracılık teknikleri öğrenmişlerdi ve şimdi hep birlikte Fener'de bir ekolü oluşturmaktalardı.

İçimdeki sesler, Asteris'in sesine ve yönetimine büyük saygı duyulduğu konusunda hemfikirdi. İcralar sırasında her genç koristin dimağına bir yazılım yüklenirmişçesine Leonidas Asteris'in opera alanındaki şan sanatçılığıyla perçinlediği özgün üslubu, ortamda yaşça tecrübeli diğer seslerin yanısıra yüklenmeye devam ediyordu. "Leon Hoca" diye hitap ediliyordu kendisine.

Teorik alandaki üslubu; Türkçe'yi özenle ve hatta oldukça sakın tempoda konuşmak üzerine kuruluydu. Söylemleri, Bizans müziği kapsamında Fener Patrikhanesi merkezinde biçimlenen müzikal kimliğin bu topraklardaki geçmişine dikkat çekerken, örneklerine engin tarih bilgisi eşlik ediyor; çalışma konularımız Osmanlı Saray Müziği ile ortak paydalar oluşturuyordu. Kendi ifadesiyle; *"Bu meyanda Bizans Müziği'nin ortamı araştırılmaya ve repertuvarındaki eserler melodik, ritmik, modal yönden tanınmaya değer"* idi.

Görsel 3. Hirmoloikon türünde, İhos-Protos makam karşılığında bir ilahiye ait nota. Asteris, eserin Türk klasik Müziği'nde Uşşak makamı ile benzerliğine dikkati çeker.

Mesai saatinin dışında, kendi anadilinde düşünüp Türkçe konuşmaya geçmesi arasında sert bir ifadesi vardı Leon Hoca'nın. Çalışmalarımızı Yunanca'nın dünya dillerine kaynaklık eden zenginliğiyle donatıyordu. Türkçe'nin etimolojik kökenine dair bilgilere değindiği anlatımları; kendisinin İstanbul ve Selanik sentezli kimliğinden anılarla süsleniyor, her anekdot bir öğretiye dönüşüyordu. Müzik tarihinin, toplumların yaşayışları hakkında önemli ipuçlarını içeriyor oluşuna odaklanmak, literatür taramanın ardından Leonidas Asteris kaynak kişiliğinde içeriklenen çalışma yelpazemi ayrıca geliştirmekteydi.

Çok keyif alarak anlattığı rivayetlerden birini tezimizde yer edindirmiştik:

“Osmanlı’da, 1770’lerde padişah, bayram için İran’dan bir musikî heyetini saraya davet eder. Kutlamalarda çalmakla görevlendirilecek müzisyenlerin İran’dan getirtilmesine Mevleviler alınırlar. Beklenen heyet İstanbul’a bayramdan önce gelir ve yerleşir. Mevleviler bu arada heyeti, Galata Mevlevihanesi’ne davet ederler. Heyet Mevlevihane’de çalarken, Mevlevihane’nin hocası Pedraki Kebir de salondaki perdenin arkasında onları dinlemekte ve çalınan eserleri notaya almaktadır. İcradan sonra Pedraki Kebir ve İranlı müzisyenler yüz yüze gelirler. Pedraki Kebir bir kez daha çalmalarını ister ve eserleri ilk kez dinliyormuş gibi bir tavır alır, elindeki notaları göstererek eserlerin kendisine ait olduğunu iddia eder. Padişah Pedraki Kebir’i haklı bulur ve heyeti ülkesine geri yollar. Böylelikle bayramdaki şölende Galata Mevlevileri çalar. İşte, sözlü gelenek içindeki ‘Papazın Peşrevi’ budur.” (Gezek, 2006: 89-90)

Patrikhane arşivinden yaptığı Türkçe çevirilerin, kendi deşifresiyle Bizans müzik yazısını porte üzerine yazabilmemi sağlamasının, Osmanlı bestecilerinin yaşam öykülerine değinmesinin yanı sıra; insanlık tarihine dair bilgilerini somut nedenlere dayandığı çok çeşitli ilgileri de vardı Bay Asteris’in. Nümizmattı örneğin. Obje olarak eski paraları biriktirmenin, geçmiş medeniyetler hakkında bilgi biriktirmek olduğunu varsayardı.

İcra etmekte olduğu Doğu ve Batı müzik sanatı da tam anlamıyla; geçmiş medeniyetlerin izlerini günümüze taşıyordu. “*Bizans müziği, kendinden önceki medeniyetlerin kültürel özelliklerini, üzerinde toplamış olması ve kendinden sonra tarih sahnesine çıkmış olan toplumların kültürüne zemin hazırlamış olması bakımından önemlidir*” (Gezek, 2006: 93).

Gençlere Aktarımlar: Geleneklerden Geleceğe

Her ne kadar konuşmayı seven bir yapıda olsa da sessizliği de bir iletişim biçimiydi. Bir konuda konuşmak için, çoğunlukla metaforlar oluştururdu. “Medeniyet, elden ele bir bayrak

yarışıdır” derdi. *“Ben de yaratanın bahşettiği bir yetenek varsa, bulunduğum konuma bu sayede gelmişsem; vergisini vermek zorundayım, bildiklerimi öğrencilerime aktarmak zorundayım”* diye eklerdi.

Opera sanatçısı ve rejisör Aydın Gün’ün yönlendirmesiyle -günümüzdeki adı İDOB olan- İstanbul Şehir Operası’nın sanatçı kadrosuna katıldığı 1969’un kendisi için ikinci kariyerine başlangıç yılı olduğunun ve kendisini eğitenlere duyduğu saygının her daim altını çizer, icra ettiği müzikler alanında öğrenci yetiştirmeye duyduğu sevginin de altını çizerdi. Hümanist duygularla icra ettiği yaşamının odağına sevgiyi yerleştirmişti.

Ona göre öğrencileri, medeniyeti tanımlamada dile getirdiği bayrak yarışında bayrağı ‘taşıyanlar’dı; kendi aralarında yarışmıyorlar, geleceğe birlikte ilerliyorlardı. Aydın insanlar yetiştirmektir Asteris’in amacı; geçmişe saygı duyan ve geleceği yakalayan. Aydın insanı; Mevlâna’nın sözlerindeki gibi tanımlardı: *“Bir ayağı yere sağlam basmalı, diğer ayağını açabildiği kadar açmalı”* derdi. Aydın insan dünyayı dolaşmalıydı O’na göre de.

Söylemlerini pekiştirirken, serde kendi gençliğinin -her defasında heyecanla anlatılmayı bekleyen- uluslararası anıları vardı. Makedonya Üniversitesi’ndeki profesörlüğü, Mozarteum Salzburg’da aldığı eğitim, kazandığı Carl Orff ödülü, çeşitli ülkelerde verdiği kişisel konserleri, uzmanlaştığı Alman-İtalyan opera repertuarına sahip temsillerdeki rolleri ve daha niceleri. Tüm bunlar döneminin şartlarında yaşamış bir sanatçının 2000’li yıllara taşıyabileceği mucizevi başarılarla dolu gururlu anılarıydı. Mikrofon kullanmaksızın rol aldığı eserleri, insan sesinin sahne hakimiyetindeki önemini, dünyaca ünlü şeflerle çalıştıkları temsilleri, Karajan şefliğinde bir plağı gramofonundan dinlemenin gizemliliğini dile getirirken tarifsiz duygular yerleşirdi sözlerine ve derin bakışlarına; *“Bizim zamanımızda dünyanın bir ucunda gerçekleşen temsilleri, konserleri, anında gözlerimizin önüne seren internet platformları yoktu ama teknolojinin olmadığı yerde, bu imkânsızlıklardı hayal gücümüze güç katan”*.

Gençlere yönelik olarak; sanatçının, yaşamı da sanat gibi ele alması gerektiğini tavsiye eder; sağlığa, beslenme ve dinlenme gibi planlamalara özen göstermek gereğine dikkati çekerek. *“İnsan el yapımı bir obje gibidir, onun bize bahşedilen doğasını korumak gerekir. Bir şancı için, yüz bölgesinde gerekmedikçe estetik amaçlı operasyon yaptırmak hatadır örneğin.*

Rezonans alanlarının yapısını bozar. Şancının en büyük hazinesi, sahip olduğu sesidir. Tabiatını korumalıdır.” diyerek görüşlerini belirtirdi. Aslında tavsiyeleri özneldi, kendi rutinleriyle özdeşti. Sesini, ses tellerini korumayı öylesine başarmıştı ki bulunduğu yaşta duyduğum en fonetik ses kendisinininkiydi.

Yaşının üstünde bir enerjiyle çalışıyor, çalışmalarından kalan zamanı çoğunlukla dostlarıyla geçirmeyi tercih ediyordu. Dostlarını buluşturduğu zemini her defasında kendi hazırlardı. Barışçıl mizacının bir yansıması olarak; farklı çevrelere mensup dostlarını gerek gördüğünde bir araya getirmekten memnuniyet duyardı. Yaşamın nabzını, sevdikleriyle böylesine içten ilgilenererek tutardı; gönül alırdı bol bol.

Görkemli ve sert tabiatlı duruşunun altındaki duygusal yapısı, kendini ortamlarda hemen belli etmezdi. Her daim güven telkin eden mizacı ve yüksek empati duygusuyla; canayakın olduğu kadar, mesafeli ve resmî olmayı da aynı imajda taşıyabilmekteydi. Tanıştığım yıl itibarıyla görünümü ve takvim yaşıyla tam olarak bir yaşlıydı ama bilgeliğiyle ve her şartta mükemmeliyetçi iç motivasyonu ile zamansız bir yaşlıydı. Gençlerin geç kalabildiği tüm toplantılara dakik şekilde katılırdı örneğin. Diğer yandan, her alanda çizdiği disiplinli çerçeveye uyulmasını aynı titizlikle tercih eden, prensiplerinden ödün vermeyen, kimseye iltimas etmeyen tavizsiz yapısı, iletişimde olduğu herkesle arasına bir sınır çizerdi kanımca. Kalabalıklar içinde yalnızdı; hayatı solo olarak yorumlarcasına.

Görsel 4. Leonidas Asteris, nota kütüphanesinde yer alan piyano literatüründen edisyonlar ile gençlerin müzik eğitimine destek verdiği bir çalışma sırasında.

Operaya emek veren -kendisiyle benzer yaşlardaki- sanatçı dostlarıyla 2008 öncesine dek Atatürk Kültür Merkezi'nin en üst katında öğle yemeği saatlerinde buluşurdu. Gönül gözü açıktı: Binanın restoranta giden merdiveninde yolunu bekleyen, kendisini en üst kata kadar takip eden, sevdiği bir kedisi dahi vardı. *“Giriş kartı yok bu kediciğin, nazı bana geçiyor. Kedi bakmak bazen marazi bir durumdur”* diyerek bizleri gülümsetirdi. Çalışma saatlerimizi bu ortamda gerçekleştirdiğimiz günlerde, kadim dostlarına sıklıkla rastlardım. Emeklilik dönemlerinin keyifli sohbetlerine -öğle tatili için restoranda provalarının çeşitli kostümleriyle gelen- genç sanatçılar da dahil olurdu kimi zaman. ‘7’den 70’e’ niteliğindeki bu hayat dolu, disiplinler arası atmosfer tam anlamıyla sanatın perde arkasını resmederdi.

Anılarının Perdesi Kapanırken

Ne var ki, gün gelip AKM binasının tadilata girmesi, hocam Leonidas Asteris'i -içinde bıraktığı anılarının da kapıları kapanmışçasına- hüznlendirmişti. Dostlarıyla bir araya gelmek için en sık tercih ettiği adres bundan böyle Atatürk Kültür Merkezi yakınındaki pastane olmuştu. Burası O'nun için, gençliğini adadığı İstanbul Devlet Opera ve Balesi yaşamını en yakın konumdan seyredbildiği bir zaman tüneli gibiydi. Yaseminli yeşil çayı ve bitter çikolatalı pastası da bu seyrinde kendisine eşlik ediyordu sıklıkla.

Ona göre *“gelişmiş kökleri olan bir ağaç başka bir yere ekildiğinde tutmaz, eski yerini arar”* idi ve İstanbul Opera-Balesi'nin yaşam alanı aynı yerinde kalmalıydı. Operaların, şehirlerdeki fiziksel önemini *“Bir ülkede, büyük şehirlerin -metropollerin- yüzüdür opera binaları, birer kimliktir. İçinde hiç opera izlemeyen insanlar için ise, en azından; önünde buluştukları noktadır. Tüm heybetiyle sanata uyandırdığı aşinalıktır”* diyerek vurgulardı.

“Burada yalnızca benim ve sanatçı arkadaşlarımdan anıları değil, İstanbul Operası'nın tarihi yatıyor. Faaliyete girdiğini görmeye ömrüm vefa eder mi; bilinmez” diyor ve yeniden görmeyi diliyordu içten içe. Dileği zamanla gerçekleşmişti: Atatürk Kültür Merkezi, 29 Ekim 2021 tarihinde yeniden metropolümüzün yüzü olmuştu.

Sağlık durumunun -artık kendisiyle konuşamadığımız, sesini duyamadığımız- yıllarına denk gelen bu 2021 sonbaharında, AKM'nin yeniden İstanbul'un sanat yaşamı alanında kapılarını açtığı ilk etkinlikte bir seyirci olarak ben, hocamın hissetmesini umarak salondaki yerimi

aldım. Kendisini ve yaşam öyküsünün buradaki karakterleri olan sanatçı dostlarını andım. Oya Atay, Songür Ünal, Müveddet - Altan Günbay, dekoratör arkadaşı İsmail Hakkı Aksu... Kimler geçmemişti ki bu sahne üzerinden ve kimlerin emekleri yoktu. Salondan çıktığımda yapmak istediğim ilk iş; Leon Hoca'ya telefon etmektir. Bu çok büyük bir ikilemdi. O'nun; *"Teknoloji, insan imkânlarının üzerine çıktıkça; insanın psikolojik doğasının sınırlarını zorlar, telefon numarasını bildiğimiz kişileri, gün gelir aramayız; arayamayız"* sözünü hatırlardım böyle durumlarda. Bugün de olan buydu. AKM'deki sanat yaşamının yeniden başladığı bu tarihî dönüm noktasının yaşanmasına, ömrü bir nevî vefa etmişti neticede. Vefanın biçimi ise izaftı. Ömrünün son demlerini hastanede geçirmenin kendisine reva olmadığını düşünen tüm sevenleriyle aynı duyguda, Taksim'deyken AKM'ye dışarıdan, kendisi için de bakardım uzun uzun; bu görkemli mimariyi, aktif kimliğine kavuşmuş modernize versiyonuyla görmek; O'nun çok büyük hakkıydı. Taksim'de bulunmak, hocamın da burada bulunduğu günlerinden sahneleri getirirdi hatırıma: Ya sevdiklerini kendi doğum gününe, aileleriyle birlikte davet ettiği yemeklerde, ya da Galata'ya doğru çıktığı nostaljik yürüyüşlerinde geçiyor olurdu zihnindeki bu sahneler. Yanı sıra; Selanik'te yaşayan, yaşları kendisinden küçük iki kardeşini ve akrabalarını ziyaret etmek üzere planladığı her yolculuğu öncesinde bu muhitlerde müdavimi olduğu mağazalardan yaptığı hediyelik alışverişler keyif duyduğu rutinlerindendi.

Diğer yandan -Galata'da doğup, Pera kültürüyle olgunlaşmasına istinaden- çevresine baktıkça bugünü dünle kıyaslamadan edemez; aklında ve sözlerinde duyulmayı bekleyen sitemler olurdu: Bugünkü Beyoğlu'nda gezmenin kendi gençliğinde *"Bir adabı vardı! Kılık-kıyafet şık olmalı"* idi. *"Şimdilerde bu görgü kalmamış"* idi. *"Annem -rahmetli- bizi evin yokuşundan bu caddeye çıkmak için bile bayramlık gibi giydirir, özenle hazırlardı"* diye devam ederdi sözlerine.

Anılarında, 'anne' olgusuna üst düzey değer atfettiği aşikârdı. Üşenmeksizin; heyecanla, düşüne düşüne ve yaşına uygun bir tempoda yürürdü gençliğinin caddeleri üzerinde. Gün geldi, bu yürüyüşlerdeki adımları yavaşlar oldu. İçlerinde en çok Emek Sineması'nın tarihsel serüveni konulu olmak üzere, İstiklal Caddesi üzerindeki binaların tarihçelerini ve onlarla ilgili anlattığı anılarını müteaddit kereler anlatır oldu. *"Gençliğimde atletizm yapmasam bu kadar da yürüyemezdim!"* diyen serzenişleri sıklaştı. Büyük bir bağlılıkla sevdiği için değiştirmedığı bilinen neredeyse kendi yaşına muadil arabasını kullanmayı da bıraktığından yorgunlukları

artmış, iç dünyasının atmosferi sosyal yaşama uyum sağlamakta zorlanır olmuş, ruhen neşeliden öfkeliye doğru bir değişim içine girmişti günbegün.

Durumunun farkına varmaya başladığında kendisini ve gururunu Kurtuluş'ta bulunan evindeki yalnız dünyasına kapatmaya karar vermişti. Hatırını soran ısrarlı telefonları, *“Bu yaşıma kadar çok ayakta kaldım, bir gün bu dizlerim benden hesap soracaktı neticede”* diyerek yanıtladığı da olurdu; telefonda iletişim kurmak istemediğini yardımcısının aracılığıyla duyurduğu da. Kendine bu sınırlamayı getirmeden birkaç zaman öncesine kadar her şey yolundaymışçasına izlenim çizmeye çalıştığı dirayetiyle; konser dinlemeye giden, davetlere icabet eden, sevdiklerinin özel günlerinde yanında olan hocamız artık evinde dinlenmek istemekteydi. Oysaki orada da rahat değildi; semti Kurtuluş'un hızla değişen, kalabalığıyla rahatını kaçıran güncel profilinden şikayetçiydi: *“Tatavla'sı artık, eski Tatavla değil”* idi.

Evde bir yardımcı bulunması konusunda paylaştığı bir görüşü hep hatırımdaydı: *“Günlük işleri yapan yardımcı emektardır. Bundan mâada; bir gün işinden memnun kalmazsam nasıl izah ederim, nasıl son veririm işine? Bu sebepten imtina ederim yardımcı hususundan.”* Bu sözleri evine kapandığı günlerden çok da geride kalmamış, imtina etme duygusu güncelliğini yitirmemişti oysa. Hocamızın sosyal yaşamı üzerinde gölge etmeye başlayan rahatsızlığının sinyalleri artıyor olmalıydı.

Bu zor günlerinde yanında hep sağ kolu olma vefasındaki öğrencileri vardı. Hocamın kendi evladı sayılabilecek yaşlardaydı patrikhane korolarındaki bu öğrencilerinin bir kısmı otuzu aşkın yıldır birliktelerdi. Ve günümüzde kendi meslektaşydı onlar. İçtenlikleri, saygıları geçen onca yılı tanımlarcasına büyüktü. Bir gün kendilerinden gelen telefonda hocamızın Balıklı Rum Hastanesi'nde tedavi altına alındığının haberi verilmekteydi. Bu haber, aynı hastaneden -er ya da geç alınma ihtimali olan- daha hüznü haberlerin arifesi idi belki de. O günü takip eden başlangıç sürecinde, içimizdeki seslerin aklı karışmıştı: *“İyileşme olur mu, Leon Hoca bugün nasıl?”* gibi sorularla yanına varıyor, gerçekleşeceğine giderek daha zor inandığımız iyilik dileklerimizi her şartta sunarak geri dönüyorduk. Nihaî olarak; doktorunun izahatından öğrendiğimiz üzere, hocamız kendi çatısı altına bu şartlarda dönemeyecekti. Güvenli ve konforlu bakım tedbirleri amacıyla alınan bu kararı sitemle karşılamış da olsa kendisine özel bir oda düzenlenmişti ve tedavisine devam ediliyordu. Selanik'ten ziyarete gelen kardeşleri moral bulması için evinden kendi istediği birkaç kişisel eşyasını getirdiler.

İçinde annesi ve kardeşlerinin fotoğrafının bulunduğu bir çerçeve, parfümü ve televizyonu. İç dünyasının dış dünyayla selamlaşabilmesi umuduyla, bir hastane odası sınırlarında ihtiyaç duyacağı sembolik evreni sağlamaya çalışmak, suya yazı yazmaktan başka bir şey değildi oysa.

Balıkli Rum Hastanesi'nde kalması kararının alındığı ilk günler her şeye rağmen çevresindekilerle iletişim kurduğu, çevre odalardan kendisini dinlemeye gelen ziyaretçilerini kırmayıp onlara kısa ezgilerden oluşan dinletiler dahi verdiği günlerdi. Bunu yapıp alkışlandığında, çok mağrur bir mutluluk belirirdi yüzünde. Sahnenin ve dinleyicilerin profili nasıl da değişmişti, bilirdi. Gösterilen ilgiye icabet etmek ise asil nezaketindendi. Hastanedeki yemek saatine denk gelen ziyaretçilerine, kendisinin çok sevdiği biber dolmasını mutlaka ikram etmek isteyerek, karakteristiği olan misafirperverliğini hala elden bırakmadığı, yemeklerin toplumsal hafızaları hakkında hala demeç verebildiği de günlerdi bu ilk günler. Ne var ki; yemeklerin daha iyisini kendisinin yaptığını artık anlatmaz olmuştu. Birkaç zaman önceye dek, sahnede bir sanatçı, evinde -annesinden öğrendiği gelenekle- kendi yorganını dahi kapladığını söyleyen bir zanaatkardı. Nüktedan üslubuyla sık sık anlattığı bu anıları hiç anlatılmamaya dönüşmüştü zamanla. Ziyaretlerine farklı periyotlarda gelip gidenlerin odasında oluşturduğu görünmez bir sevgi çemberi vardı geçen zamanla oluşan. İsim günü gibi özel günlerde ellerinde çiçeklerle yurtdışından dahi çıkagelen ziyaretçileri, kendisini hastane ortamında ziyaret etmeye gönlü dayanmayan, iyilik dileklerini çeşitli şekillerde ulaştıran çok sayıda seveni de bu çembere dahildi.

Zihnimin bir köşesinde, yıllar önce hocam Asteris'in yaşlı bir akrabasını bir çalışmamız öncesinde hastanede ziyaret etmesinden sonraki konuşmamız vardı: *"Yıllardır yatıyor, beni tanımıyor. Ben yine de gidiyorum çünkü orada; biliyorum"* demişti. Birebir hatırladığım sözlerine eşlik eden, özlemeyi tek taraflı deneyimleyen duygusu tarifsizdi. Kendisini böylesine durgun gördüğüm yegâne gündü.

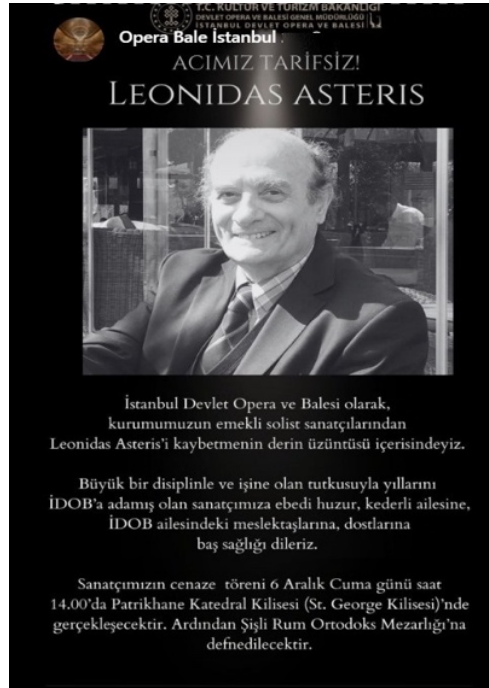
Yaşadığını bildiğim süre boyunca ziyaret etmeyi sürdürdüğüm hocamın, yakın geçmişte kendisinden izin alarak bir deftere yazdığım sözlerine rastlamıştım bir gün kütüphanemde. *"İnsan, doğduğu günden itibaren eskimeye başlıyor. Ruh ise, gelişiyor. Orantı terstir. Beden yaşlansa da onu ayakta tutan ruhtur; asıl o bırakıp gittiğinde hayat bitiyor."* Hocamın bu sözüne rastlamak, kendisine yapılan ziyaretleri -hiç konuşmuyor ve gözlerini açmıyor olsa da-

hissettiğine olan inancıma güç katmıştı.

Yaşamının son yılları lâl olmuştu; bu sessizlik başlamadan önce, içinde bir ukde kalmamış olmasını diliyor, ruhunun hissedebileceği başka neler yapılabilirdi diye düşünüyordum. 2019 yılının bir kış gününde, yanı başında geçmişinden bir ses duydu: “*Leon, uyan bak ben geldim!*” dedi şarkı söylercesine bir soprano ses. Ne büyük incelikti çok sevdiği eski dostunun bu ziyareti. Hocam, operadaki gençlik yıllarından çıkagelmiş olan ve yıllarca birlikte çalıştığı bu sesi tanımıştı! O an farklı bir andı. Odada ayrılık ve buluşma iç içeydi. ‘Hastalık / sağlık, emeklilik’ ayrılık ve buluşmaları. Opera yıllarından anılar tek taraflı da olsa bir de böyle yad edilir olduğu tabloyu yakından görmek, duygusaldı. Hayat nelere kadir idi ve benim için dostları buluşturmak, son demlerini sükût içinde yaşayan ruhun iyi hissetmesi için tuttuğum bir dilek gibiydi.

Gök Kubbede Hoş Seda

Hocam Asteris’in -kardeşlerinin, akrabalarının, çalışma arkadaşlarının ve öğrencilerinin ziyaretleriyle geçen- hastanedeki yaklaşık on yılı, 4 Aralık 2024 günü sabahında telefonda gelen bir başka haberle sonlanmaktaydı: İDOB – emekli Opera Sanatçısı ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi Baş mugannisi Leonidas Asteris, yaşamın sahnesini terk etmişti: Bu dünyadan Leonidas Asteris geçmişti.

Görsel 5. Leonidas Asteris vefat duyurusu.

Cenaze töreni patrikhanedeki çalışma arkadaşları ve öğrencilerinin yanı sıra kardeşleri, akrabaları, operadan emekli sanatçı dostlarının da aralarında bulunduğu tüm yakınları için yoğun duygularla örülü bir gün oldu. “*Mabedim*” diye tabir ettiği Fener Patrikhanesi çatısı altından ilahiler eşliğinde Şişli Rum Ortodoks Mezarlığı’na uğurlanmakta olduğu tabloya bakan herkesin gözleri dopdoluydu. Diğer yandan; hocamızın otoritesi, o tarihi anlardaki duygusallığın sınırlarını çizmekteydi sanki. Hiç kimse kendi ıslak bakışlarının, bir başkasınınkine tesadüf etmesini istemiyordu. Biliyorduk; uğurlamak sadece dualarla uğurlamaktı, bir tarih yazmıştı Leonidas Asteris ve hafızalarımızdaki sayfası kapanmayacaktı.

Fener’deki kimliğinin beraberinde, mensup olduğu tüm çevrelere özgü de bir Leonidas Asteris vardı: Yazlarını geçirdiği Heybeliada’daki dostlarının hafızasındaki, “*Hocam bize şan dersi verirdi*” diyerek cenaze törenine gelen farklı çevrelerden öğrencilerinin hafızasındaki, daha uzak akrabalarının hafızasındaki, yerli-yabancı akademisyenlerin hafızasındaki, opera ekolünün hafızasındaki... Hepsi, hepsi bugün gidiyordu.

Saygıdeğer Asteris’in bu dünyadan giderken bilmediği ama hissetmesini umduğum önemli bir şey vardı: Kariyerinin erken dönemlerinde -rol model olarak benimsediği dünyaca ünlü isimlerin, dünyanın bir ucundaki çalışmalarını izleyebilmesi için- kendisine yetişmeyen internet ortamı; O, hastanede tedavi görürken dahi, sanatçı kişiliği ve manevi dünyaya adadığı yaşam öyküsü hakkında çıkan; saygı, özlem içeren, yerli-yabancı çok sayıda haberle dolup taşmaya başlamıştı ve hakkında kaynaklık etmeye devam edecekti. Kariyer yaşamını konu edinen nice belgeseller, makale ve anı yazıları tarihin sayfalarındaki yerini almakta ivediyet kazanmış bir duyarlılık içindeydiler.

Leonidas Asteris, Fener Patrikhanesi’nde vefatının kırkıncı gününde de anıldı. Gün boyunca kendisinin “*Kırk gün olgusu insan hayatında önemlidir. Vefattan sonraki kırkıncı gün, kültürlerimizin kesişen örneğidir*” sözleri hatırimdaydı. Dünyevi hayattan uhrevi hayata intikal ettikten günler sonra dahi bir kültür elçisiyle ulaşmışçasına yansiyordu öğretileri. Koroda görkemli sesi -ve yan yana gelen her iki kişinin diyalogunda- görkemli kalbi

çağrışıyordu. Birleştirici mizacı ortama etki ediyordu. Aynı gün anmayı sürdüren özel bir resepsiyon da organize edilmişti. Bu uluslararası resepsiyondaki konuşmalar sırasında yaşam öyküsüne değinilirken ‘aynı zamanda Türk operası alanında sanatçıydı’ şeklinde yapılan nezaket dolu açıklamalar, Leonidas Asteris’in çok yönlü profesyonel kimliğine sahip çıkar nitelikte zarifti.

Ben müzikoloji alanında; hayata gözlerini tek başına kapayan, bu dünyadan -geride kendinin devamı sayılabilecek bir biyolojik evlat bırakmayarak- yalnız ayrılan çok biyografi okumuştum ama kendi yaşam öyküm içinden ilk kez öğrencisi olduğum yalnız bir dünya sanatçısını yolcu ediyordum. Kariyerinin olgunluk dönemine denk gelen çalışma yıllarımız sürecindeki diyaloglarımızdan anılarını, genç sanatçılara tavsiyelerini bir gün yazmak üzere kendisinden izin aldığım bir müzikolog duygusuyla, hissetmesini umduğum bir saygı yazısı kaleme almam; kaçınılmazdı. O’nun bir yaşam koçu edasıyla yaşamlarımıza bıraktığı yakın geçmişe uzanıp, aziz hatırasını geleceğe aktarmak için; yazmak huzurlu bir yoldu.

Kendinden ailevî bir iz bırakmayarak gidenleri ananlar için artlarında tutunacak dal yoktur, izler vardır kayan yıldız efektiyle gökte kalmışçasına. Leon Hoca’nın vefatı gerçekleşeli bu duygudan oluşan bir tonalite içindeydim: Zamanın geri gelmeyeceğini fotoğraflardan teyit eden ve çokça hatıra dinleyen.

‘‘Mezarlığa geldiğimde, elimdeki çiçeğin üzerindeki tomurcukları fark ettim; bu hüünlü ortamda ilginç bir tesadüftü, üretkenlik Leonidas Asteris’in önemli bulduğı bir değerdı’’ dedi sevdiği bir yakını. Emek verdiği ve şimdi müzik öğretmeni olan geçmişten bir korist öğrencisi, sanatın eğitimciliğini, O’nu her an saygıyla anarak icra ediyordu. *‘‘Hocamız bizleri tanıştırdı ve gitti; yadigârınız artık birbirimizin’’* dedi kendisini hastanede hiç yalnız bırakmayan bir başka yakını. ‘Yadigâr’ ne manidar duyulmuştu böyle bir süreçte. Tekrar karşılaşmayacak kişiler de olsalar, birbirlerine karşı kendilerini; kaybettikleri kişiden hatıra addetmek, nazik bir metanet dileğiydi. Hepimiz, Leon Hoca’yı tüm tanıyanlarımız, benim bulunduğum tonalitedeydik duruma bakılırsa. Bu müşterek duyguyu, sevdiği bir ezgiyi hatırımda tutmak istediğimde ve sıradaki anma ritüellerini düşünmeye başladığımda daha çok fark etmiştim. Yokluğunun yanında olmak istemek; ebedî kaybı her şeye rağmen kabullenemeyen, refleksif bir nüanstı; kısık sesli de olabiliyordu, yüksek sesli de.

Vefatındaki ve sonrasındaki törenler süresince, Fener’de baktığım her yerde, İDOB zaman tüneline, hocam, hocamız; dünya kültür mirasına imza atarak yaşamın sahnesinden geçen Leonidas Asteris vardı. En çok da korolarda yıllarca kendisiyle çalışan, şimdi olgunluk dönemlerindeki öğrencilerinin seslerinde ve üsluplarında.

Gidişle oluşan boşluğu; ardında -yıllarca eğiterek- bıraktığı seslerdeki yansıması dolduruyor, ekolünü yaşıyordu. Geriye kalan aslında tam olarak buydu. Sevdiği şu söz, anılmaya değerdi:

“Baki kalan; gök kubbede hoş bir seda” idi. Leonidas Asteris: 1936-2024.

Saygıyla, rahmetle.

Kaynakça

Gezek, D. (2006). Bizans Dini Müziğinde 'İstanbul tavrı': Fener Patrikhanesi İlahilerinin Melodik, Ritmik ve Modal Yönden Analizi, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tezi*.

İstanbul Üniversitesi OMAR. [istanbuluniomar]. (2020,18 Nisan). Video paylaşımı. [gönderi]. Instagram.

<https://www.instagram.com/istanbuluniomar/?g=5>

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Stavro Asteris tarafından günümüze dek korunmuş olan 1988 yılına ait bir gazete haberi.

Görsel 2. Leonidas Asteris'in bir fotoğrafı.

(<https://orthodoxtimes.com/on-december-6th-the-funeral-service-of-the-late-leonidas-asteris> // Erişim Tarihi: 06.06.2025)

Görsel 3. Hirmoloikon türünde, İhos-Protos makam karşılığında bir ilahiye ait nota. Yazar Arşivi.

Görsel 4. Leonidas Asteris, nota kütüphanesinde yer alan piyano literatüründen edisyonlar ile gençlerin müzik eğitimine destek verdiği bir çalışma sırasında. Yazar Arşivi.

Görsel 5. Leonidas Asteris vefat duyurusu.

(<https://www.facebook.com/profile.php?id=748062765> // Erişim Tarihi: 11.06.2025)